

**ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ**

**«Արաբական գարունը» իբրև նոր մարտահրավեր և նոր
հնարավորություն Չինաստանի մերձավորարևելյան
քաղաքականության համար**

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության
և եվրոպագիտության ամբիոն, ԵՊԼՀ*

Ստացված է 12.05.2013

Ընդունված է 17.09.2013

ԽՍՀՄ-ի փլուզման հետևանքով երկրներ աշխարհակարգի վերացումը մի շարք տարածաշրջաններում հանգեցրեց աշխարհաքաղաքական նոր իրողությունների՝ մրցակցային հնարավորություն ստեղծելով այն երկրների համար, որոնք նոր աշխարհակարգում ազդեցության և գերակայության հավակնություններ ունեն։ Այդ երկրների շարքում առաջատարի անվիճարկելի դիրք ունեցող Չինաստանի համար հատկապես վերջին տասնամյակներում ռազմավարական կարևորություն են ստացել Մերձավոր Արևելքի (ՄԱ) և Հյուսիսային Աֆրիկայի (ՀԱ) երկրների հետ հարաբերությունները, որոնք հիմնված էին չմիջամտության քաղաքականության վրա։ Հոդվածում դիտարկվում են «Արաբական գարուն» առաջ բերած մարտահրավերների ու հնարավորությունների ազդեցությունը տարածաշրջանում Չինաստանի վարած քաղաքականության վրա։

Բանալի բառեր

Չինաստան, Մերձավոր Արևելք, «արաբական գարուն», նոր աշխարհակարգ, նոր քաղաքականություն

Չինաստանի տեղն արաբական աշխարհում մինչ «արաբական գարուն» մեկնարկը

Տարածաշրջանում Պեկինի գլխավոր մրցակիցն ԱՄՆ-ն է, ինչն ինքնին պայմանավորում է ՉԺՀ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության բովանդակությունն ու բնույթը։ Խնդիրն այն է, որ ՉԺՀ-ն իր արագ աճող տնտեսության համար պահանջվող նավթային պահանջարկի 50%-ը, հակառակ էներգիայի ներկրման աղբյուրների տարրոշման ուղղությամբ գործադրած ջանքերին, ապահովում է ՄԱ-ից ներկրվող նավթի հաշվին, որի միայն 30%-ը՝ Իրանից և Սաուդյան

Արաբիայից¹: Միջազգային էներգետիկ գործակալության համաձայն, ՉԺՀ-ը ներկայիս 50%-ի փոխարեն իր նավթի պահանջարկի 70%-ը 2015թ. կներկրի այլ հատկապես ՄԱ-ի երկրներից²: Հետեւաբար, ՄԱ-ի երկրների էներգետիկ հատվածում չինական նավթային ընկերությունների համար ամուր դիրքերի ապահովումը ՉԺՀ-ի մերձավորարեւելյան քաղաքականության գերակա ուղղությունն է³:

Սակայն Չինաստանի էներգետիկ «մեծ պահանջարկն» ԱՄՆ-ի, ինչպես նաեւ Արեւմուտքի այլ երկրների կողմից սպառնալիք է դիտվում համաշխարհային էներգետիկ շուկայի կայունությանն ու գլոբալ նավթագազային աշխարհաքաղաքական հավասարակշռությանը, այսինքն՝ մեծ քանակությամբ էներգիա սպառող երկրների կենսական շահերին⁴: Ավելին, Չինաստանի տնտեսության դինամիկ աճը նավթի գների բարձրացման, էներգետիկ պաշարների համար մղվող պայքարի սրման, շրջակա միջավայրի աղտոտման եւ գլոբալ տաքացման պատճառ է համարվում⁵:

Հարկ է նկատել, որ Չինաստանը միակն է ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի մշտական անդամներից, որը սերտ գործընկերային հարաբերություններ ունի մի կողմից՝ ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի ավանդական գործընկերների՝ արաբական չափավոր վարչախմբեր ունեցող Եգիպտոսի, Սաուդյան Արաբիայի, Քուվեյթի, Քաթարի, ԱՄԷ-ի, Օմանի և այլ երկրների հետ, մյուս կողմից՝ Վաշինգտոնի հետ "բարդ հարաբերություններ" ունեցող երկրների՝ Սիրիայի, Սուդանի, Լիբիայի, Իրաքի եւ Իրանի հետ⁶: Պեկինն էներգետիկ և առևտրատնտեսական շահեր ունի նաև ՀԱ-ի արաբական երկրներում⁷: ՉԺՀ-ի և այդ երկրների միջև քաղաքական, տնտեսական, գիտամշակութային, տեխնոլոգիական, հատկապես էներգետիկ

¹ **Li Weijian**, Energy of the Middle East and Peaceful Rise, International Energy Security and Cooperation, SIIS, Shanghai, June 24-25, 2004, p. 121; **Bhadrakumar M.K.**, China Becomes Increasingly Involved in the Middle East, Power and Interest News Report, 10.03.2006.

http://www.pinar.com/report.php?ac=view_report&report_id=455&language_id=1

² **Lee Hudson Teslik**, What are the Implications of a Reemerging "Silk Road"? The Council On Foreign Relations, A, 04.06.2008. <http://www.cfr.org/publication/16398/>

³ **Blumenthal D.**, Providing Arms China and the Middle East, *The Middle East Quarterly*, 2005, **XII**, 2, Spring. <http://www.meforum.org/article/695>

⁴ **Zhao Hongtu**, New Features of Int'l Energy Security Situation, *Contemporary International Relations, Beijing*, 2005, **15**, 7, 23-35.

⁵ **Ma Zhengang**, China's Responsibility and the "China Responsibility" Theory, *China International Studies*, 2007, Summer, 7-8.

⁶ **Guang Pan**, China's Success in the Middle East, *The Middle East Quarterly*, 1997, **IV**, 4, December. <http://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east>

⁷ **Shinn David H.**, North African Revolutions and Protests Challenge Chinese Diplomacy, *China Brief*, Vol.: XI, Issue 6, The Jamestown Foundation, 08.04.2011, p. 2, http://www.jamestown.org/uploads/media/cb_11_6_01.pdf

ուղորտներում հաստատված սերտ համագործակցությունը նպաստում է ՉՖՀ-ի համար ռազմավարական կարևորություն ներկայացնող տարածաշրջանում վերջինիս ներկայության ու ազդեցության ընդլայնմանը⁸:

ՄԱ-ի երկրների զգալի մասը, թե՛ ԱՄՆ-ի դաշնակիցները, եւ թե՛ վերջինիս հետ "բարդ հարաբերություններ" ունեցող երկրները, Չինաստանին դիտում են տարածաշրջանում Վաշինգտոնի ազդեցությանը հակազդող գործոն: Վերջիններս Պեկինի հետ կիսում են ԱՄՆ-ի գլոբալ տիրապետությունը եւ իրենց ներքին գործերին Արեւմուտքի միջամտությունը սահմանափակելու ընդհանուր ցանկությունը, հատկապես այնպիսի հիմնախնդիրներում, ինչպիսին մարդու իրավունքների խախտումների մեջ մեղադրանքներն են⁹: Պեկինը պատրաստ է աջակցել այդ երկրների տնտեսությունների ազատականացման հետ կապված գործընթացներին՝ վերջիններիս հնարավորություն ընձեռելով շրջանցել ԱՄՆ-ի ճնշումները քաղաքական բարեփոխումների իրականացման ուղղությամբ¹⁰: Պեկինը կիսում է արաբական աշխարհի ժողովրդավարացումն ու անհրաժեշտ բարեփոխումները սեփական նախաձեռնությամբ եւ իսլամական քաղաքակրթության վրա հիմնված արժեհամակարգերին, իրողություններին եւ ազգային շահերին համապատասխան իրականացնելու ուղղությամբ արաբական վարչախմբերի զբաղեցրած դիրքորոշումը¹¹:

ՉՖՀ-ը ձգտում է տարածաշրջանի հետ հարաբերություններ զարգացնել ինչպես երկկողմ, այնպես էլ բազմակողմ դիվանագիտական ձեւաչափով՝ արաբական պետությունների հետ համագործակցելով Չինարաբական համագործակցության համաժողովի¹², Պարսից ծոցի

⁸ **Lei Wu and Youyong Wang**, Comparative Analysis of China's Energy Activities in the Middle East and Africa, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* (in Asia), Shanghai International Studies University, 2009, 3, 1, 50-61.

<http://mideast.shisu.edu.cn/picture/article/33/b7/b8/aca1fd24175a68760eeb598408c/0252f54e-4ffc-4acd-8248-ebbb1b6ec13e.pdf>

⁹ The Sino-Saudi Energy Rapprochement: Implications for U.S. National Security, The Gracia Group, New York, 08.01.2002, p. 2.

<http://large.stanford.edu/publications/coal/references/baker/testimony/docs/SinoSaudiStudyFinal.pdf>

¹⁰ **Calabrese J.**, Saudi Arabia and China Extended Ties Beyond Oil, China Brief, Vol.: 5, Issue 20, The Jamestown Foundation, 31.12.2005, p. 3.

[http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=3895&tx_ttnews\[backPid\]=195&no_cache=1#.UbmYDthtbXQ](http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews[tt_news]=3895&tx_ttnews[backPid]=195&no_cache=1#.UbmYDthtbXQ)

¹¹ **Yao Kuangyi**, Arab Countries; Reform and Development of China-Arab Relations, China International Studies, CIIS, Beijing, Winter 2005, p. 90-92.

¹² **Yao Kuangyi**, ..., էջ 103:

արաբական պետությունների համագործակցության խորհրդի և Չինաստանի համագործակցության ֆորումի շրջանակներում: Չինաստանը կայուն երկկողմ հարաբերություններ է զարգացնում ոչ միայն տարածաշրջանի ռազմավարական նշանակություն ունեցող երկրների, այլ Չինաստանի համար էներգետիկ և ռազմավարական կարևորություն չներկայացնող երկրների հետ: Պեկինը ձգտում է ՄԱ-ում հնարավորինս ընդլայնել իր տնտեսական ներկայությունը տարածաշրջանի երկրների հետ առևտրային կապերի զարգացման միջոցով: Չինաստանը շահագրգռված է ոչ միայն ՄԱ-ի երկրների տնտեսություններում հնարավորինս մեծ ներդրումներ իրականացնելու մեջ, ընդ որում՝ առանց քաղաքական նախապայմանների, այլև խրախուսում է սեփական տնտեսության մեջ մերձավորարեւելյան, հատկապես արաբական երկրների կողմից իրականացվող կապիտալ ներդրումները:

Պեկինն աստիճանաբար ընդլայնում է իր հնարավորությունները ոչ միայն իր մերձավորարեւելյան քաղաքականության ամրապնդման, այլև տարածաշրջանի քաղաքական գործընթացների վրա իր ազդեցության միջոցների ընտրության հարցում: 2000-ականների սկզբներից ի վեր Չինաստանը սերտ կապեր հաստատեց ՄԱ-ի առաջատար երկրների հետ՝ գլխավորապես իր երկարատև աշխարհաքաղաքական հավակնություններին հասնելու նպատակով¹³:

ՉԺՀ-ը նման քաղաքական և տնտեսական հաջողությունների է հասել նվազագույն ռեսուրսներով՝ միաժամանակ ձեռնպահ մնալով բարձր հոե տորաբանությունից և ցուցադրական գործողություններից: 2011թ. սկզբից ի վեր ՀԱ-ում և ՄԱ-ում ծավալված իրադարձությունների պատճառները չին փորձագետներն իրենց նախնական գնահատականներում հիմականում պայմանավորում էին ՀԱ-ի և ՄԱ-ի երկրների քաղաքական համակարգերով ու սոցիալական հակասություններով, ինչպես նաև տնտեսության և աշխատանքի զբաղվածության բարդ իրավիճակով, մշակութային ու կրոնական հիմնախնդիրներով, արտաքին միաջմտությամբ և այլ գործոններով: Չին փորձագետների համաձայն՝ այդ «պայթյունը» երկար ժամանակ կուտակված հին խնդիրների հետ մեկտեղ ի դերն հանեց տարածաշրջանում զարգացման մոդելի ձևափոխության միտումներն ու անխուսափելիությունը¹⁴:

Չինաստանը բախվեց արագ փոփոխվող զարգացումների հետ և ստիպված էր ըստ այդմ վերանայել իր արտաքին քաղաքականությունը:

¹³ **Mordechai Chaziza**, *The Arab Spring: Implications for Chinese Policy*, The Global Research in International Affairs (GLORIA) Center, 04.08.2013, p. 74.

<http://www.gloria-center.org/2013/08/the-arab-spring-implications-for-china-policy/>

¹⁴ *Влияние беспорядков в ближневосточном регионе на Китай*, 04.03.2011.

<http://russian.people.com.cn/31520/7308133.html>

Սակայն Պեկինին մտահոգում էին ոչ միայն այդ երկրների հետ իր հարաբերությունների հեռանկարի հետ կապված խնդիրներն, այլև մերձավորարևելյան զարգացումների վարակիչ անդրադարձը սեփական երկրում¹⁵: Պեկինը մտավախություն ուներ, որ միջազգային հանրության կողմից արաբական երկրների նկատմամբ մարդասիրական ձևակերպումով միջամտության հնարավորությունը նախադեպ կծառայի հետագայում Չինաստանի ներքին գործերին միջամտելու համար¹⁶: Այդ պատճառով Պեկինի արձագանքը ծավալվող իրադարձություններին երկբաղադրիչ էր. անհապաղ միջոցներ ձեռնարկվեցին Չինաստանի ներսում հնարավոր զարգացումների կանխարգելման և ներքին կայունության ապահովման, ինչպես նաև արաբական աշխարհում իր աճող տնտեսական և քաղաքական շահերի պաշտպանության ու ՉԺՀ-ի հնարավոր տնտեսական կորուստների նվազեցման ուղղությամբ¹⁷:

ՉԺՀ-ի նախագահ Հու Ջինթաոն 2011թ. փետրվարին նահանգային և նախարարական մակարդակի պաշտոնատար անձանց հետ հանդիպման ընթացքում պահանջեց լուծել «առկա խնդիրները (բնակարանային հարկերի, սննդամթերքի և էլեկտրաէներգիայի գների բարձրացման հետ կապված), որոնք կարող են վտանգել հասարակության ներդաշնակությունն ու կայունությունը», ժողովրդին առավել որակյալ սոցիալական ծառայություններ մատուցել և բարելավել համացանցի տեղեկատվության կառավարումը՝ «հասարակական կարծիքն ուղղորդելու նպատակով»¹⁸: Խնդիրն այն է, որ համացանցի միջոցով երկրի բնակիչներին կոչ էր արվում իրականացնել «Հասմիկի հեղափոխություն»՝ իշխանություններին ներկայացնելով «սննդի, բնակապահովման, աշխատանքի, արդարության,

¹⁵ **Parello-Plesner J.**, China and the Arab Spring: External and Internal Consequences and Implications for EU-China Cooperation, Istituto Per Gli Studi Di Politica Internazionale, (ISPI), Analysis, No. 53, May 2011, p. 1.

http://www.ispionline.it/it/documents/Analysis_53_2011.pdf

¹⁶ **Kandil A.**, China and the “Arab Spring”: A New Player in the Middle East? Brief N. 47, European Institute of the Mediterranean, 05.07.2012, p. 1.

<http://www.euromesco.net/images/briefs/euromescobrief47.pdf>

¹⁷ **Jing-Dong Yuan**, The Arab Spring and China’s Evolving Middle East Policy, Arab Spring, Global Repercussions, *World Politics Review*, 20.12.2011, p. 8. http://www.relooney.info/SI_FAO-Africa-2012/Africa_7.pdf; **Baker R.**, Dispatch: Middle East Unrest and China’s Resource Interests, Stratfor, 23.02.2011.

<http://www.stratfor.com/analysis/20110223-dispatch-middle-east-unrest-and-chinas-resource-interests#axzz2VYX7rMnB>

¹⁸ China Tries to Stamp out 'Jasmine Revolution', *The Washington Post*, 20.02.2011. <http://www.washingtontimes.com/news/2011/feb/20/china-tries-stamp-out-jasmine-revolution/>

ազատության, ժողովրդավարության, քաղաքական բարեփոխումների, բազմակուսակցական կառավարման և այլ» պահանջներ¹⁹:

Փետրվարին չին իրավապահները ստիպված եղան ցրել Չինաստանի մեկ տասնյակից ավելի քաղաքներում, այդ թվում՝ Պեկինում ու Շանհայում, չարտոնված ցույցերը, որոնց ընթացքում ձեռքառվեց հարյուրից ավելի ակտիվիստ: Իշխանությունները սահմանափակեցին զանգվածային բողոքներով համակված երկրներից ստացվող փողոցային ելույթների վերաբերյալ լրահոսքը²⁰: Անկասկած, վերոնշյալ երկրների և չինացի ցուցարարների հնչեցրած դժգոհությունների միջև բազմաթիվ ընդհանրություններ կային, սակայն Պեկինին հաջողվեց խիստ վերահսկողություն սահմանել ՁԼՄ-երի, համացանցի և այլ ֆորումների նկատմամբ, ինչը բարդություններ ստեղծեց զանգվածային ցույցերի կազմակերպման համար²¹:

Ակնհայտորեն հորդորելով զանգվածներին չենթարկվել Արևմուտքի սադրանքներին, չինական հայտնի վերլուծական կենտրոնները հանդես եկան "Արևմտյան դավադրության վերաբերյալ նախագուշակումներով, որի նպատակն է զարգացող Չինաստանի թուլացումը՝ գործի դնելով Վաշինգտոնի ռազմավարական լծակները՝ "արժեքային համակարգն ու փափուկ ուժը":

Անշուշտ, ՀԱ-ում ու ՄԱ-ում բողոքի ցույցերն ու հեղաշրջումները լուրջ փորձություն դարձան նաև Չինաստանի արտաքին քաղաքականության համար, որի հիմքում չմիջամտության հայեցակարգն էր²²: Այդ սկզբունքը Պեկինը համարում է իր արտաքին քաղաքականության անկյունաքարը (ոչ միայն ՄԱ-ում)՝ այն համարելով զլխավոր երաշխիք տարածաշրջանային և գլոբալ կայունության պահպանման գործում՝ միաժամանակ մտքում ունենալով "Չինաստանի ներքին գործերին չմիջամտության" իր պահանջները Թայվանի ու Տիբեթի հիմնախնդիրների առնչությամբ²³:

Այդ պատճառով «արաբական գարնան» սկզբում Պեկինը հետամուտ էր իր ավանդական "նստիք և սպասիր" մարտավարությանը՝ ձգտելով հնարավորինս զերծ մնալ որևէ գնահատականից սահմանափակվելով միայն հակամարտող կողմերին ուղղված

¹⁹ **Richmond J.**, Dispatch: China's 'Jasmine' Rallies, Stratfor, 28.02.2011.

<http://www.stratfor.com/analysis/20110228-dispatch-chinas-jasmine-rallies>

²⁰ **Parello-Plesner J.**, ..., էջ 2:

²¹ **Jing-Dong Yuan**, ...

²² African Revolutions Challenge Chinese Diplomacy, *Intelligence Quarterly*, 11.04.2011. <http://www.intelligencequarterly.com/2011/04/north-african-revolutions-challenge-chinese-diplomacy/>

²³ **Пахомова М.**, КНР: к вопросу о «политике невмешательства во внутренние дела», Политбордин, 09.10.2012. <http://www.inomnienie.ru/debate/11903/>

հաշտություն կնքելու և խաղաղությունը վերականգնելու կոչերով: Պեկինը գերադասում էր հեռու մնալ ՄԱ-ի վերակազմավորման գործում որևէ ակտիվ դերակատարությունից և ԱՄՆ-ի հետ ուղիղ առձակատման հնարավորությունից: Միաժամանակ, Պեկինի նախնական պասիվությունը պայմանավորված էր ինչպես տարածաշրջանի հեռավորությամբ, այնպես էլ ընթացիկ գործընթացների վրա ներգործելու Պեկինի ոչ բավարար ներուժով²⁴:

ՄԱ-ի և ՀԱ-ի իրադարձությունները Պեկինի համար դարձան միաժամանակ թե՛ մարտահրավեր, և թե՛ հնարավորություն՝ տարածաշրջանում սեփական դիրքերի պահպանման և ամրապնդման տեսանկյունից:

Չինաստանի արձագանքն «արաբական գարնան» մեկնարկին

«Թունիսյան գարնան» սկզբում Պեկինը, ի տարբերություն Արևմուտքի, հիմնականում ձեռնպահ էր մնում որևէ մեկնաբանությունից և զնահատականից: Ավելին, հուզումների սկզբնական շրջանում խնդրին առանձնահատուկ ուշադրություն չդարձվեց՝ մասամբ երկրի զարգացումների վերաբերյալ հստակ պատկերացումների բացակայության պատճառով:

Թունիսից Բեն Ալիի հեռանալուց հետո պաշտոնական Պեկինը հայտարարեց, որ «Թունիսը Չինաստանի բարեկամն է: Չինաստանը մտահոգված է թունիսյան իրադարձություններով և հույս է հայտնում, որ երկրում կայունությունը հնարավորինս կարճ ժամկետում կվերականգնվի»²⁵: Մարտի սկզբին Չինաստանի արտգաքին գործերի նախարարի տեղակալը ժամանեց Թունիս՝ նոր կառավարության հետ կապերի հաստատման և համագործակցության ամրապնդման նպատակով²⁶: Պաշտոնական Պեկինը հանդես եկավ թունիսցի ժողովրդի ընտրությունը հարգելու և Թունիսի հետ ավանդական բարեկամական հարաբերությունները խորացնելու, ինչպես նաև Թունիսի հետագա զարգացման նպատակով 6 մլն ԱՄՆ դոլարի անվարձահատույց օգնություն տրամադրելու մտադրության վերաբերյալ հայտարարություններով²⁷:

²⁴ Unease from Afar, The Brookings Institution, 18.11.2011.

<http://www.brookings.edu/research/articles/2011/11/18-arab-awakening-china-pollack>

²⁵ China Hopes Stability in Tunisia Restored: FM, *China Daily*, 15.01.2011.

http://www.chinadaily.com.cn/imqq/china/2011-01/15/content_11868329.htm;

²⁶ China Respects Choice of Tunisian People, *China Daily*, 08.03.2011.

http://www.chinadaily.com.cn/china/2011-03/08/content_12134764.htm

²⁷ *Xinhua News Agency*, 07.03.2011.

Պատասխան արձագանքը համարժեք էր և Չինաստանի համար միանգամայն բարենպաստ: 2012թ. հունիսի սկզբին Թունիսի վարչապետն իր չինացի գործընկերոջ հետ հանդիպման ընթացքում նշեց, որ Թունիսը միջազգային նոր իրավիճակում շատ ավելի է կարևորում Չինաստանի դերն ու երկու երկրների միջև ռազմավարական, փոխշահավետ և «խիստ փոխլրացնող» համագործակցությունը՝ միաժամանակ խոստանալով Թունիսում չինական ընկերությունների ներդրումների համար բարենպաստ միջավայր ստեղծել²⁸:

Ինչ վերաբերում է «եգիպտական գարնան» նկատմամբ պաշտոնական Պեկինի դիրքորոշմանը, ապա նախքան եգիպտական ընդդիմության կողմից պետական հեղաշրջման իրականացումը, չինական մամուլը քննադատում էր Եգիպտոսի հակակառավարական ելույթները՝ դրանք որակելով իբրև «ավազակային փողոցային ժողովրդավարություն»²⁹: Չինաստանը վստահություն էր հայտնում իրադրությունը սեփական ուժերով, առանց արտաքին միջամտության կարգավորելու Կահիրեի կարողության հանդեպ՝ միաժամանակ ակնկալելով, որ չին-եգիպտական հարաբերությունները չեն տուժի անկարգությունների հետևանքով³⁰: Պեկինը քննադատում էր ԱՄՆ-ի ճնշամիջոցները Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքի նկատմամբ՝ վերջինիս ստիպելով հեռանալ իշխանությունից³¹: Մակայն խնդիրը Մուբարաքի և իր վարչակազմի պաշտոնանկությունը չէր: Չինական իշխանությունները տարածաշրջանի զարգացող երկրների համար «արևմտյան ժողովրդավարական մոդելի» կիրառումն արդյունավետ չէին համարում: Չինական մամուլը գրում էր, որ ամերիկյան և եվրոպական կառույցներն ու նորմերը չեն կարող համապատասխանել աֆրիկյան և մերձավորարևելյան իրականությանը, մանավանդ, որ «գունավոր հեղափոխությունները» երբևէ իրական ժողովրդավարության չեն հանգեցրել: Եգիպտոսում և հարևան երկրներում ժողովրդավարական ընտրությունների դեպքում հնարավոր էր դիտվում իսլամիստ առաջնորդների իշխանության գալու փաստը, որոնք ոչ միայն «արհամարհում են ամերիկյան ժողովրդավարությունն, այլև սպառնում դադարեցնել նավթային առաքումներն» ԱՄՆ: Մատնանշվում էր, որ Իրանի Իսլամական հեղափոխությունից հետո մուսուլմանական երկրներում գրեթե բոլոր ժողովրդավարական ընտրությունների

²⁸ China, Tunisia Confident in Prospect of Bilateral Ties, 02.06.2012.

http://www.gov.cn/misc/2012-06/02/content_2151509.htm

²⁹ Bodeen C., China, Wary of Arab Spring, Hosts Egypt's Morsi, *The Jakarta Post*, 29.08.2012. <http://www.thejakartapost.com/news/2012/08/29/china-wary-arab-spring-hosts-egypts-morsi.html>

³⁰ Xinhua News Agency, 10.02.2011.

³¹ Kandil A., ...

արդյունքում իշխանության էին եկել Արևմուտքին և Բարայելին թշնամաբար տրամադրված իսլամական վարչակարգեր³²: Չինաստանն ի սկզբանե թերահավատությամբ էր վերաբերվում «արաբական գարնան» արդյունքում ՄԱ-ի ժողովրդավարացման հնարավորությանը, Պեկինին ավելի շատ մտահոգում էին իսլամի առավել արմատականացման հետ կապված գործընթացները³³:

Մյուս կողմից, Պեկինում ենթադրում էին, որ «իսլամիստական ցենտրիզմը», պայքարելով Արևմուտքի կողմից «իսլամական սպառնալիքի» տեսության և ներքին ծայրահեղականության ու ահաբեկչության դեմ, կարող է իսլամի վերաբերյալ պատկերացումների վերանայման գործում դրական դեր խաղալ: Իսլամիստական կենտրոնամետ ուժերի ընդլայնումը, վերջիններիս վարած չափավոր և կուսակցական-քաղաքական ուղեգիծը որոշ իմաստով ցույց են տալիս, որ այս ուժերի գլխավոր խնդիրը ծայրահեղականությունից և կոշտ արմատականությունից հրաժարումն ու իրենց ազգային առանձնահատկություններին ու իրողություններին համապատասխան զարգացման նոր զաղափարների և ուղիների որոնումն ու իրագործումն է³⁴:

Պեկինը չսահմանափակվեց զուտ հայտարարություններով, այլ արագ անցավ գործնական դիվանագիտության: Չին բարձրաստիճան դիվանագետները 2011թ. մարտին և 2012թ. մայիսին արդյունավետ այցեր կատարեցին մի շարք արաբական երկրներ (Ալժիր, Թունիս և Սաուդյան Արաբիա), այդ թվում՝ Եգիպտոս: Պեկինը Կահիրեին աջակցություն հայտնեց առաջիկա դժվարությունների հաղթահարման գործում³⁵՝ միաժամանակ ընդգծելով եգիպտական զարգացումների ընթացքում Չինաստանի դրսևորած չմիջամտության քաղաքականությունը³⁶: Պեկինը

³² **Lam W.**, Beijing Wary of “Color Revolutions” Sweeping Middle East/North Africa, China Brief, Vol.: XI, Issue 3, The Jamestown Foundation, 10.02.2011, pp. 2-3. http://www.jamestown.org/uploads/media/cb_11_3_04.pdf

³³ **Shichor Yitzhak**, Storm in a (Jasmine) Teacup: China’s Response to the Middle East Upheavals, Paper prepared for the German Marshal Fund’s China Forum, Stockholm, 09.06.2011, p. 3.

³⁴ **Yao Kuangyi**, The Upheaval in the Middle East and China’s Middle East Policy, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (In Asia)*, Shanghai International Studies University, 2012, 6, 3, 5-14. <http://mideast.shisu.edu.cn/picture/article/33/5e/9c/9fc0f54c4453bbeca59f4f718aa2/3c548194-582d-4ce6-8b55-268a5eaebea8.pdf>

³⁵ Очередная пресс-конференция 10 марта 2011 г. у официального представителя МИД КНР Цзян Юй, Посольство Китайской Народной Республики в Республике Армения, 10.03.2011. <http://am.chineseembassy.org/rus/zl/m/fyrth/t806056.htm>

³⁶ **Пахомова М.**, ...

շնորհավորեց Մուհամմեդ Մուրսիին՝ Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնում ընտրվելու, իսկ Եգիպտոսի ժողովրդին ՉԺՀ-ի հարգանքն արտահայտեց՝ ինքնուրույն ընտրություն կատարելու կապակցությամբ³⁷:

2012թ. օգոստոսի վերջին Եգիպտոսի նախագահ Մուհամմեդ Մուրսիին՝ ՉԺՀ կատարած այցը երկու երկրների միջև հարաբերությունների վերահաստատման լավագույն առիթ ծառայեց³⁸: Հատկանշական էր, որ միայն ՉԺՀ այցից հետո էր Եգիպտոսի նախագահը պատրաստվում այցելել ԱՄՆ՝ Նյու Յորք և Վաշինգտոն՝ ՄԱԿ-ի ԳԱ-ի նստաշրջանին մասնակցելու և ԱՄՆ-ի բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց հետ բանակցություններ վարելու նպատակով³⁹: Սա նախագահական պաշտոնը ստանձնելուց հետո Մ.Մուրսիին առաջին պետական այցն էր ՄԱ-ի և Աֆրիկայի շրջանակներից դուրս, որով ընդգծվում էր Եգիպտոսի համար Չինաստանի կարևորությունն իբրև ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի մշտական անդամի և ռազմավարական գործընկերոջ, ինչպես նաև իբրև առևտրային գլխավոր գործընկերոջ ու ներդրումային կենսական աղբյուրի: Այցը դիտվում էր նաև իբրև ԱՄՆ-ի ուղղությամբ խիստ սևեռումից Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականության վերակողմնորոշում դեպի ՉԺՀ⁴⁰: Ըստ չինական պաշտոնական մամուլի, Եգիպտական կողմը ցանկանում էր վերանայել Արևմուտքից չափազանց կախման մեջ գտնվող իր արտաքին քաղաքականությունը, և Արևելքի ու Արևմուտքի հետ հարաբերություններում հավասարակշռված մոտեցում դրսևորել: ՉԺՀ-ը որակելով որպես աշխարհում հավասարակշռություն ապահովող կարևոր երկիր, Մ.Մուրսիին գտնում էր, որ այն չափազանց կարևոր դեր է խաղում միջազգային հանրության ուշադրության կենտրոնում գտնվող սիրիական ճգնաժամի և այլ խնդիրների կարգավորման գործում⁴¹: Երկու երկրներն անընդունելի համարեցին Միբիայի նկատմամբ ռազմական միջամտությունը⁴², հակառակ Եգիպտոսի կողմից սիրիական իշխանությունների խիստ քննադատության

³⁷ Очередная пресс-конференция 25 июня 2012 г. у официального представителя МИД КНР Хун Лэя, МИД КНР, 25.06.2012. <http://www.fmprc.gov.cn/rus/xwfw/fyrth/lxjzhzhdh/t945889.shtml>

³⁸ Китай предложил Египту программу развития отношений между странами, РИА Новости, 28.08.2012. <http://ria.ru/world/20120828/732406506-print.html?ria=022j2vaa411rvpne6b5humapudfh5d1g>

³⁹ Президент Египта М. Мурси 23 сентября совершит визит в США, Жэньминь Жибао, 23.08.2012. <http://russian.people.com.cn/31520/7920893.html>

⁴⁰ Bodeen Ch., ...

⁴¹ Комментарий: Визит М. Мурси в КНР откроет новую страницу в китайско-египетских отношениях, Жэньминь Жибао, 29.08.2012. <http://russian.people.com.cn/31520/7927350.html>

⁴² Bodeen Ch., ...

ու նախագահական պաշտոնից Բաշար ալ-Ասադի հրաժարման օգտին հանդես գալու փաստին⁴³: Չինաստանն անվանելով «լավ եղբայր, բարեկամ և գործընկեր», Մուրսին նշեց, որ Եգիպտոսը «գնահատում և հարգում է ՉԺՀ-ի արդար դիրքորոշումը տարածաշրջանային և միջազգային լուրջ խնդիրների նկատմամբ և պատրաստ է տարբեր մարտահրավերների դիմակայման նպատակով ամրապնդել կապերն ու համակենտրոնացնել ջանքերը չինական կողմի հետ»⁴⁴: «China Daily» կառավարական օրաթերթն անգամ գրեց, որ «Մ.Մուրսիի չինական այցը կարող է փոխել ՄԱ-ի քաղաքական լանդշաֆտը»⁴⁵:

Ըստ եգիպտական ԶԼՄ-ների՝ Մուրսիի այցի հիմնական նպատակն էր Եգիպտոսում չինական ներդրումների ավելացումն ու ներգրավումը: Իբրև համաշխարհային տնտեսության երկրորդ սուբյեկտ, Չինաստանը կարող էր Մուրսիի կառավարությանն օգնել կենսագործելու երկրի «վերածննդի ծրագիրը»⁴⁶: Կողմերը գյուղատնտեսության, հեռահաղորդակցության, զբոսաշրջության, շրջակա միջավայրի և այլ ոլորտների վերաբերյալ 8 պայմանագիր ստորագրեցին⁴⁷: Ընդհանուր առմամբ ստորագրվեց 4,9 մլրդ ԱՄՆ դոլարի չինական վարկերի և ներդրումների, այդ թվում՝ Վերին Եգիպտոսում էլեկտրակայանի և «Կահիրե-Ալեքսանդրիա» արագընթաց մայրուղու կառուցման վերաբերյալ մի շարք պայմանագրեր: Նշենք, որ Եգիպտոսին տրամադրվելիք չինական օգնությունն ընդհանուր առմամբ գնահատվում էր 2 մլրդ ԱՄՆ դոլար, որի մեջ մտնում էր 450 մլն չինական յուան (70 մլն ԱՄՆ դոլարին համարժեք)՝ որպես անհատույց օգնություն և Եգիպտոսի Ազգային Բանկին տրամադրվող 200 մլն ԱՄՆ դոլարի արտոնյալ վարկ⁴⁸:

Ուշագրավ է, որ Չինաստանից Մ.Մուրսիի վերադառնալուց հետո ԱՄՆ-ի նախագահ Բ.Օբամայի հետ Եգիպտոսի նախագահի՝ սեպտեմբերին նախատեսվող հանդիպումը չկայացավ: Մինչ այդ, միջազգային լրատվամիջոցներում քննարկվում էր Եգիպտոսին 1 մլրդ ԱՄՆ դոլար պարտքի մարման ԱՄՆ-ի մտադրության հարցը: Սակայն

⁴³ Egyptian President Hails «Syrian Revolution» in Tehran Non-Aligned Summit, *Al-Arabiya News*, 30.08.2012.

<http://english.alarabiya.net/articles/2012/08/30/235082.html>

⁴⁴ Китай...

⁴⁵ Подкопаева М., Египет между США и Китаем, *Dao Ke Dao*, 29.01.13.

<http://www.daokedao.ru/2013/01/28/egipet-mezhdu-ssha-i-kitaem/>

⁴⁶ Комментарий: ...

⁴⁷ Bodeen Ch., ...

⁴⁸ Лузянин С., Политика Китая на Ближнем Востоке: "накормить волков и сохранить овец", *Голос России*, 7.12.2012. http://rus.ruvr.ru/2012_12_17/Politika-Kitaja-na-Blizhнем-Vostoke-nakormit-volkov-i-sohranit-ovec/.

ԱՄՆ-ը հայտարարեց Եգիպտոսի պարտքերի մարման կամ ֆինանսական այլ օգնություն հատկացնելու մտադրությունից Վաշինգտոնի հրաժարվելու մասին⁴⁹:

Փաստորեն Եգիպտոսում ԱՄՆ-ի հանդեպ ոչ բարյացակամ տրամադրված իսլամիստների իշխանության գալու հետ կապված չին փորձագետների նախնական կանխատեսումներն ու նախագուշացումներն անհիմն չէին: Մինչդեռ Եգիպտոսի հետ ՉԺՀ-ի հարաբերությունների ամրապնդման գործընթացը ոչ միայն չկասեցվեց «արաբական գարնան» հետևանքով, այլ առավել խորացման միտումներ դրևորեց: Չին փորձագետները գտնում էին, որ եկել է ՄԱ-ում «նախկին, չափազանց խաղաղ և «փափուկ քաղաքականությունը» վերանայելու ժամանակը»: Վերջիններիս համաձայն՝ ՉԺՀ-ը պետք է վերաձևակերպի իր եգիպտական քաղաքականությունը և ԱՄՆ-ին երկրից դուրս մղի՝ եգիպտական իսլամիստներին ֆինանսական աջակցություն տրամադրելու միջոցով: Եվ եթե դա ՉԺՀ-ին հաջողվի, ապա «եգիպտական մոդելն» արաբական արևելքում չինական քաղաքականության համար կարող է դառնալ ունիվերսալ⁵⁰: Այս առումով միանգամայն ուշագրավ են ՉԺՀ կատարած այցի ընթացքում Եգիպտոսի նախագահի խոսքերն՝ ուղղված չինացի իր գործընկերներին. «Եթե դուք պաշտպանեք մեր շահերը, մենք կպաշտպանենք՝ ձերը...»⁵¹:

Արևմտյան փորձագետների մի մասը հակված է այն մտքին, որ Չինաստանը կփորձի «տարածաշրջանում գործողությունների ազատություն» ձեռք բերել ոչ միայն հին ու նոր գործընկերների, այլև ՄԱ-ի գործերում Իրանին ակտիվ ներգրավելու հաշվին: Դժվար է գնահատել, թե ինչքան իրական է ԱՄՆ-ի դեմ իրանաեգիպտական տանդեմի ձևավորման հնարավորությունը, սակայն նման փորձերը չեն կարող աննկատ մնալ Վաշինգտոնում: Այնուհանդերձ, եթե Չինաստանի ձեռքին բավականաչափ միջոցներ կան ՄԱ-ում և ՀԱ-ում իր ռազմավարական դիրքերի ամրապնդման համար, ապա ԱՄՆ-ի ձեռքին էլ բավականաչափ ռեսուրսներ կան տարածաշրջանի ապակայունացման համար:

Ուշագրավ է նաև այն հանգամանքը, որ Պեկին կատարած այցից հետո 2012թ. օգոստոսին Եգիպտոսի նախագահ Մուրսիին Թեհրանում մասնակցեց «Չմիացման շարժմանը» նվիրված գագաթնաժողովին, որն ԻԻՀ-ի հիմնադրումից և երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերությունների խզումից հետո Եգիպտոսի առաջնորդի առաջին

⁴⁹ Подкопаева М., ...

⁵⁰ Лузянин С., ...

⁵¹ Chen J., The Emergence of China in the Middle East, The Center for Strategic Research, The Institute for National Strategic Studies, SF No. 271, December 2011, p. 6. <http://www.ndu.edu/press/lib/pdf/StrForum/SF-271.pdf>

այցն էր Իրան⁵²: Իր հերթին Իրանի նախագահ Մ.Ահմադինեժադն Իրանի առաջին նախագահն էր, որն ԻԻՀ-ի հիմնադրումից հետո առաջին անգամ այցելեց Եգիպտոս և 2013թ. փետրվարին մասնակցեց Իսլամական համագործակցության կազմակերպության գագաթնաժողովին⁵³:

Չի բացառվում, որ Պեկինը կօգտագործի եգիպտաամերիկյան հարաբերությունների լարվածության և եգիպտական կառավարության արտաքին քաղաքականության վերանայման ձգտումները՝ «տարածաշրջանում իր դիրքերի առավել ամրապնդման և գործողությունների ազատության» ձեռք բերման նպատակով:

Դրան կարող է նպաստել ՄԱ-ում և ՀԱ-ում ՉԺՀ-ի ռազմավարական շահերի տեսնակյունից ստեղծված բարենպաստ միջավայրը: Խնդիրն այն է, որ ՄԱ-ի ավտորիտար վարչակարգերը, Մուբարաքի ճակատագրին սկանառես լինելուց և իրենց իշխանությունը պահպանելու ուղղությամբ ԱՄՆ-ի տված խոստումների հանդեպ վստահությունը կորցնելուց հետո այսուհետ «խաղաղույթներ կարող են կատարել» հոգուտ Պեկինի՝ առավել խորացնելով վերջինիս հետ համագործակցությունը⁵⁴:

«Լիբիական գարուն». մարտահրավեր ՉԺՀ-ի չմիջամտության քաղաքականությանը

Լիբիան “արաբական գարնան” հորձանուտում հայտնված հյուսիսաֆրիկյան հաջորդ պետությունն էր, որի հակակառավարական էլյույթների սկզբնական շրջանում ՉԺՀ-ը փորձում էր ձեռնպահ մնալ որևէ գնահատականից՝ սահմանափակվելով միայն հակամարտող կողմերին ուղղված հաշտության հորդորներով, և, ի տարբերություն Արևմուտքի, չարտահայտվելով հոգուտ իշխանությունից Քադդաֆու հեռացման⁵⁵:

Փետրվարի 22-ից մինչև մարտի 5-ն ընկած ժամանակահատվածում Պեկինը կազմակերպեց Լիբիայից ցամաքային, ծովային և օդային ուղիներով ՉԺՀ-ի մոտ 36.000 քաղաքացիների

⁵² После 30-летнего разрыва дипотношений иранский президент впервые прибыл в Египет с визитом, Жэньминь Жибао, 06.02.2013.

<http://russian.people.com.cn/31519/8123732.html>

⁵³ **Qin Zhongwei**, Iran and Egypt in Landmark Meeting, *China Daily*, 04.02.2013.

http://www.chinadaily.com.cn/world/2013-02/04/content_16197104.htm

⁵⁴ **Mordechai Chaziza**,...

⁵⁵ **Шекоян И.**, Китай подбирается к Ливии, *Коммерсантъ*, 02 (4643), 08.06.2011. <http://www.kommersant.ru/doc/1655949>

տարհանումը⁵⁶: ՉԺՀ-ի պատմության մեջ առաջին անգամ էր Չինաստանի Ժողովրդական ազատագրական բանակի նավատորմի արագընթաց հաճանավը մուտք գործում Միջերկրականի ջրեր⁵⁷, որը չինական ռազմական էքսպեդիցիոն հնարավորությունների համար կարևոր փորձություն էր:

ՉԺՀ-ը ստիպված եղավ հաղթահարել իր քաղաքացիներին աջակցելու և տարհանելու հետ կապված բազում խոչընդոտներ: Պեկինը դրանք կապում էր երկրում ստեղծված քաոսին վերջ դնելու ուղղությամբ Քաղաքացիական պաշտպանության հետ, որի արդյունքում խախտվում էր Պեկինի սրբազույն սկզբունքը՝ կայունությունը⁵⁸: Թերևս այդ պատճառով փետրվարի վերջին ՉԺՀ-ը ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի մյուս անդամների հետ քվեարկեց հոգուտ 1970-րդ բանաձևի ընդունման, որով քաղաքացիական բնակչության պաշտպանություն, զենքի առաքման էմբարգո, ոչ-թռիչքային գոտի, թռիչքների արգելք և Լիբիայի ակտիվների սառեցում էր սահմանվում⁵⁹: Իրականում Պեկինը հայտնվել էր պատժամիջոցներին դիմակայելու և Քաղաքացիական պաշտպանության դեմ ավելի ակտիվ գործողություններ պահանջող Արաբական պետությունների լիգայի (ԱՊԼ) հետ իր դիրքորոշումը համաձայնեցնելու դժվարին երկրներանքի առջև⁶⁰:

Չնայած Լիբիայի նկատմամբ օտարերկրյա միջամտության վերաբերյալ Պեկինի զբաղեցրած բացասական դիրքորոշմանը, ՉԺՀ-ը (ինչպես նաև Ռուսաստանը) մարտին չօգտագործեց իր վետոյի իրավունքը՝ կանխելու ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 1973-րդ բանաձևի ընդունումը⁶¹: Ըստ ՄԱԿ-ում ՉԺՀ-ի մշտական ներակայուցիչ և ԱԽ-ի մարտ ամսվա նախագահող Լի Բաոդոնի՝ Պեկինը թեև մտահոգված էր Լիբիայի իրադրության վատթարացման հարցում, հատկապես ոչ-թռիչքային գոտու

⁵⁶ Чудесная операция Китая по эвакуации своих граждан из Ливии получила одобрение широкой общественности, Жэньминь Жибао, 08.03.2011. <http://russian.people.com.cn/31521/7311410.html>

⁵⁷ Collins G., Erickson Andrew S., Implications of China's Military Evacuation of Citizens from Libya, China Brief, Vol.: 11, Issue: 4, The Jamestown Foundation, 10.03.2011, p. 8. http://www.jamestown.org/uploads/media/cb_11_4.pdf

⁵⁸ Parello-Plesner J., Libya Shows China the Burdens of Being a Great Power, Economics, Politics and Public Policy in East Asia and the Pacific, East Asia Forum, 06.03.2011. <http://www.eastasiaforum.org/2011/03/06/libya-shows-china-the-burdens-of-being-a-great-power/>

⁵⁹ S/RES/1970 (2011), 26 февраля, Мир и безопасность в Африке, <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2011/index.html>

⁶⁰ Zhang Yuwei, Ai Yang, Libya Declares Cease-Fire after UN Resolutions Vote, China Daily, 19.03.2011, p. 8. http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2011-03/19/content_12195541.htm

⁶¹ 17 марта Положение в Ливии, [S/RES/1973\(2011\), http://www.un.org/russian/document/scresol/res2011/index.html](http://www.un.org/russian/document/scresol/res2011/index.html)

Էությունը բանաձևի հովանավորների կողմից ոչ բավարար չափով պարզաբանելու առիթով, այնուհանդերձ ՉԺՀ-ը հաշվի էր նստել Աֆրիկյան Երկրների միության (ԱԵՄ) և Լիբիայում ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի հատուկ բանագնացի դիրքորոշումների հետ⁶²: Մակայն, երբ մարտի վերջին ՉԺՀ-ի նախագահ Հու Ջինթաոն բացահայտ քննադատեց Լիբիայում ՆԱՏՕ-ի գործողությունները, Արևմուտքում տպավորություն ստեղծվեց, որ ՉԺՀ-ն և Արևմուտքը գործնականում համակրում են Լիբիայի հակամարտության հակադիր ճամբարների⁶³:

«Լիբիական գարնան» նկատմամբ Պեկինի պասիվ դիրքորոշումը քննադատության ենթարկվեց թե՛ Չինաստանում, և թե՛ արտերկրում: Ներսում այն կապված էր 1973-րդ բանաձևի ընդունմանը ձեռնպահ քվեարկելու հետ, որն, ըստ չին ազգայնականների, զիջում էր Արևմուտքին և Լիբիայի նկատմամբ ՆԱՏՕ-ական ռազմական գործողությունների իրականացման ուղի հարթեց: Միաժամանակ, այդ դիրքորոշումը շահարկումների առիթ դարձավ՝ Պեկինին մեղադրելով չմիջամտության սկզբունքից նահանջի մեջ: Միջազգային մակարդակում Արևմուտքն ու արաբական որոշ երկրներ Պեկինին մեղադրեցին Լիբիայի դեմ ռազմական գործողություններին չմիանալու մեջ՝ այն գնահատելով իբրև «անպատասխանատու երկրի» վարքագիծ⁶⁴:

Ինչպես ներքին ու արտաքին մեղադրանքներն, այնպես էլ Քաղաքացիական հարցի շուրջ աճող կասկածները Պեկինին ստիպեցին ակտիվացնել դիվանագիտությունն ու բանակցել ոչ միայն պաշտոնական Տրիպոլիի, այլև ընդդիմության հետ: Պեկինը ստանձնեց լիբիական հակամարտության միջնորդությունը և պաշտոնապես հայտարարեց իր խաղաղապահ հավակնությունների մասին՝ ակտիվ բանակցություններ սկսելով երկու կողմերի հետ միաժամանակ:

Տրիպոլիի և Բենգազիի հետ շփումների մակարդակով և «հաշտության բանակցություններին նպաստելու» գործում Պեկինը զերազանցեց մյուս պետություններին, այդ թվում լիբիական ճգնաժամի հաղթահարման հարցում պաշտոնական միջնորդի դեր ստանձնած ՌԴ-ին և ԱԵՄ-ին⁶⁵: Խնդիրն այն է, որ Պեկինը, անկախ առձակատման ելքից, Լիբիայում իր գործարար շահերի պաշտպանության կարիքն ուներ և զգուշանում էր, որ լիբիական զարգացումները չինական գործարար շրջանակների համար տնտեսական անդառնալի կորուստների

⁶² Zhang Yuwei, Ai Yang, ...

⁶³ Габуев А., У Китая к Ливии дело на \$19 млрд, *Коммерсантъ*, 111 (4652), 22.06.2011. <http://www.kommersant.ru/doc-rss/1664384>

⁶⁴ Kandil A., ..., p. 3.

⁶⁵ China Says Libya Rebels as Important Political Force, China Military Power Mashup, 22.06.2011. <http://www.china-defense-mashup.com/china-says-libya-rebels-as-important-political-force.html>

չհանգեցնեն: Չինաստանի ազգային նավթային ընկերությանը (CNPC) պատկանող նախագծերը իրականացվում էին Արևմուտքում՝ Քաղաքաֆի զորքերի վերահսկողության ներքո, իսկ Լիբիայի Արևելքում չինական մասնակցությամբ մի շարք ենթակառուցվածքային նախագծեր հայտնվել էին ապստամբների վերահսկողության տակ: ՉԺՀ-ը պատրաստ էր չինական նախագծերի անվտանգության երաշխիքների դիմաց Քաղաքաֆուն աջակցություն ապահովել ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում, իսկ ապստամբներին՝ անհրաժեշտ ֆինանսական օգնություն տրամադրել⁶⁶: Վերջիններիս աջակցելու դեպքում շահավետ պայմանագրերով փոխհատուցվելու ուղղությամբ տրված բազմաթիվ խոստումները ևս նպաստում էին, որպեսզի Պեկինը «նահանջի» իր չմիջամտության սկզբունքից⁶⁷: Առավել ևս, որ Պեկինին դուր չէր եկել ընդդիմության դեմ «Տիանանմեն» կազմակերպելու ուղղությամբ Քաղաքաֆու հնչեցրած սպառնալիքները⁶⁸: ՉԺՀ-ին չէր կարող չյտահոգել նաև երկրի էներգետիկ ոլորտը վերակառուցելու ուղղությամբ Անցումային ազգային խորհրդի (ԱԱԽ) հայտարարությունները, որոնց համաձայն՝ վերջինս մտադիր էր Քաղաքաֆու դաշնակից չինական և ռուսական էներգետիկ ընկերությունները փոխարինել ապստամբներին աջակցություն ցուցաբերած արևմտյան ընկերություններով⁶⁹: Ավելին, սեպտեմբերի սկզբին, լիբիական ապստամբների զինվորական կոմիտեի ղեկավարը Պեկինին մեղադրեց Քաղաքաֆի բանակին զենք մատակարարելու և Լիբիայի հաշիվների արգելափակումը կանխելու փորձերի մեջ⁷⁰: Սակայն, ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ը հերքեց զինամթերքի վաճառքի, առավել ևս դրա՝ Լիբիա արտահանման վերաբերյալ որևէ պայմանագրի ստորագրման փաստ՝ ընդգծելով, որ Պեկինն ի սկզբանե, խստորեն հետևել է ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 1970-րդ և 1973-րդ բանաձևերին⁷¹:

⁶⁶ Габуев А., ...

⁶⁷ Ливия: Китай пытается поладить и с мятежниками, и с Каддафи, RTKORR.com, 08.06.2011.

http://www.rtkorr.com/news/2011/06/08/243487_new?ref=rss

⁶⁸ Higgs A., For China, Relations with Libya a Balancing Act, *The Washington Post*, 26.08.2011. http://www.washingtonpost.com/world/middle-east/libya-policy-a-balancing-act-for-china-as-moammar-gaddafis-rule-collapses/2011/08/26/gIQAmlKKgJ_story.html.

⁶⁹ New Leaders May Expel Russia and China from Libyan Energy Sector, *World Tribune*, USA, 25.08.2011.

http://www.worldtribune.com/worldtribune/WTARC/2011/me_libya10660825.asp

⁷⁰ Серова Н., Китайская перестройка потрясет мир, *Центр Азия*, 08.09.2011. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1315455420>

⁷¹ Китайская сторона не экспортировала в Ливию военную продукцию- официальный представитель МИД-а, *Жэньминь Жибао*, 06.09.2011. <http://russian.people.com.cn/31521/7589023.html>

Ամեն դեպքում, ՉԺՀ-ը սեպտեմբերի սկզբին դիտորդի կարգավիճակով մասնակցեց Փարիզում «Լիբիայի բարեկամների» համաժողովին⁷²: Սեպտեմբերի 12-ին, Պեկինը պաշտոնապես ճանաչեց ԱԱԽ-ը՝ որպես Լիբիայի միակ օրինական իշխանություն և լիբիական ժողովրդի ներկայացուցիչ՝ ակնկալելով, որ նախկինում ստորագրված չին-լիբիական բոլոր համաձայնագրերը կմնան ուժի մեջ և բարեխղճորեն կիրառործվեն⁷³: Պեկինը խոստացավ Լիբիայում խաղաղության և կայունության վերականգնման գործում աջակցել միջազգային հանրությանը⁷⁴: ԱԱԽ-ի ճանաչումից անմիջապես հետո ՉԺՀ-ը ձեռնամուխ եղավ Լիբիայում իր դիրքերի ամրապնդմանը՝ աջակցություն առաջարկելով երկրի հետպատերազմյան վերականգնման գործին: Դեռևս հուլիսին Պեկինը հայտարարել էր Լիբիայի ժողովրդին 55 մլն ՉԺՀ յուանի (7.7 մլն ԱՄՆ դոլար) մարդասիրական օգնություն տրամադրելու իր որոշման մասին⁷⁵:

2013թ. փետրվարին Լիբիայում չին դիվանագետների հետ հանդիպման ժամանակ Լիբիայի ժամանակավոր կառավարության վարչապետը նշեց, որ Լիբիայի կառավարությունն ու ժողովուրդը ողջունում են չինական ձեռնարկությունների հնարավորինս արագ վերադարձը Լիբիա և չինական ընկերությունների ընդհատված արտադրությունների վերսկսումը⁷⁶:

Այսպիսով, ՉԺՀ-ի տարածաշրջանային քաղաքականությունն ամենամեծ փորձության ենթարկվեց «լիբիական գարնան» ընթացքում՝ կապված Պեկինի որդեգրած տարածքային ամբողջականության, ինքնիշխանության, չմիջամտության հայեցակարգի հետ: Վերջինիս հետամուտ լինելու դեպքում Պեկինի համար կբարդանար ոչ միայն Լիբիայի, այլև ՀԱ-ի հետ համագործակցության խորացման, մայրցամաքի ենթակառուցվածքային, էներգետիկ, հեռահաղորդակցության և այլ

⁷² Китай будет в качестве наблюдателя принимать участие в конференции "друзей Ливии" в Париже, *Жэньминь Жибао*, 01.09.2011.

<http://russian.people.com.cn/31521/7585433.html>

⁷³ Farge E., Turner L., Irish J., How to Win Business in Libya, *Fox News*, USA, 23.09.2011; <http://wincountry.com/news/articles/2011/sep/23/special-report-how-to-win-business-in-libya/>

⁷⁴ Своевременное регулирование политики Китая по отношению к Ливии свидетельствует о зрелом и стабильном дипломатическом стиле КНР, 13.09.2011. http://russian.china.org.cn/news/txt/2011-09/13/content_23404709.htm

⁷⁵ Китай предоставит ливийскому народу гуманитарную помощь в размере 50 млн юаней, *Жэньминь Жибао*, 11.07.2011.

<http://russian.people.com.cn/31521/7435837.html>

⁷⁶ Правительство Ливии приветствует возвращение китайских предприятий в Ливию, *Жэньминь Жибао*, 06.02.2013.

<http://russian.people.com.cn/31520/8123703.html>

ուրտներում իր հսկայական ծրագրերի իրականացման, ինչպես նաև Չինաստանի հարյուր հազարավոր քաղաքացիների զբաղվածության խնդիրը⁷⁷: Իր տարածաշրջանային շահերի պաշտպանության ուղղությամբ ակտիվ միջնորդական առաքելություն ստանձնելով, Պեկինը հիմնարար փոփոխություն մտցրեց տասնյակ տարիների ընթացքում հետևողականորեն կիրառված չմիջամտության հայեցակարգում: Եթե մինչ այդ Չինաստանը տարածաշրջանում մեկը մյուսի հետևից առևտրային գործարքներ կնքող չեզոք տերություն էր, ապա լիբիական զարգացումների ընթացքում այն միջազգային նոր՝ միջնորդական կարգավիճակ ստանձնող երկիր դարձավ: Լիբիայի քաղաքացիական պատերազմը դարձավ իրադարձություն, որը ստիպեց Չինաստանին դուրս գալ իր «պատյանից»⁷⁸:

«Արաբական գարնան» հետ կապված իրադարձությունները ցույց տվեցին, որ ՄԱ-ում և ՀԱ-ում, հատկապես՝ Լիբիայում, Չինաստանի ոչ բավարար քաղաքական ազդեցության, ինչպես նաև ռազմական ներկայության բացակայության պայմաններում Պեկինը դժվարություններ ունեցավ իր տնտեսական անվտանգությունն ու ներդրումային շահերն ապահովելու հարցում: Գիտակցելով այդ «բացը», Չինաստանը ձգտում է առավել խորացնել համագործակցությունը համեմատաբար կայուն Ծոցի երկրների հետ՝ ընդլայնելով չինական նավատորմի ներկայությունն Ադենի ծոցում, ինչպես նաև Հնդկական օվկիանոսում՝ հակաձովահենային գործողություններ վարելու հիմնավորմամբ: Ավելին, 2011թ. Պեկինն աջակցություն ցուցաբերեց Պակիստանի Գվադար նավահանգստում (չինական նավերն այստեղ մշտապես կայանելու իրավունք ունեն) ռազմահանգրվան կառուցելու գործին, որը ոչ միայն Չինաստանի տարածաշրջանային հակառակորդ Հնդկաստանի գուպան ռազմավարության մաս է կազմում, այլև մոտեցնում է չինական ռազմածովային ուժերի դիրքերը Հորնուզի նեղուցին ու Պարսից ծոցին: Փաստորեն, նոր հենակետերի հաստատման, ինչպես նաև Հնդկական օվկիանոսում ու Ադենի ծոցում հակաձովահենային գործողություններում փորձառություն ձեռք բերելու միջոցով Պեկինը փորձում է ընդլայնել իր ռազմածովային ուժերի ներկայությունը ՄԱ-ում⁷⁹:

⁷⁷ **Parello-Plesner J.**, China's Desert-Dance in Libya, European Council on Foreign Relations, 31.10.2011.

http://www.ecfr.eu/content/entry/commentary_chinas_desert_dance_in_libya

⁷⁸ Dresdner G., China, the Arab Spring, and Context, Institute of Strategic Thinking, 23.08.2011. <http://www.sde.org.tr/en/news/1612/china-the-arab-spring-and-context.aspx>

⁷⁹ **Parks A.**,

She Waking Giant and the Arab Spring: China's Middle East Strategy in the Wake of the Arab Revolutions, University Honors in International Studies, Fall 2012, 36-37.

«Սիրիական գարունը» և չինական դիվանագիտության ակտիվությունը

Թեև կարող է թվալ, որ Սիրիայում Չինաստանը մեծ շահեր չունի, այդ երկրում հակակառավարական շարժման սկզբից նեթ Պեկինը համառորեն պնդում էր, որ նախագահ Բաշար ալ-Ասադը չպետք է Արևմուտքի հարկադրանքի տակ հրաժարվի իշխանությունից: Չինաստանը բազմիցս հատուկ բանագնացներ ուղարկեց տարածաշրջան՝ Սիրիայի և հարևան պետությունների միջև բանակցություններ վարելու միջոցով հակամարտության շահագրգիռ կողմերի հետ կապերի հաստատման և երկխոսության միջոցով խնդրի կարգավորման, ինչպես նաև մարդասիրական օգնության տրամադրման նպատակով⁸⁰: Ամուր կանգնելով Սիրիայի ազգային ինքնիշխանության պաշտպանության դիրքերում, ՉԺՀ-ն ամբողջովին բացառեց որևէ հիմքով, այդ թվում՝ մարդու իրավունքների ոտնահարման պատճառաբանությամբ, երկրի ներքին գործերին միջամտության հնարավորությունը: Ըստ Պեկինի՝ Սիրիայի ապագան պետք է որոշի սեփական ժողովուրդը, Սիրիան ինքնուրույն պետք է լուծի իր ներքին տարաձայնությունները և քաղաքական երկխոսության միջոցով ազգային կայունություն հաստատի երկրում⁸¹: Պեկինը պնդեց նաև, որ Սիրիայի խնդիրը պետք է լուծվի ՄԱԿ-ի կանոնադրության և միջազգային իրավունքի նորմերին համապատասխան՝ հարգելով Սիրիայի անկախության, ինքնիշխանության և տարածքային ամոզականության իրավունքը⁸²:

2011թ. հունիսին Պեկինն ու Մոսկվան բոյկոտեցին Դամասկոսի դեմ (կառավարության կողմից սիրիական ընդդիմության կոշտ ճնշման պատճառաբանությամբ) բանաձև մշակելու նպատակով ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի հանդիպումը՝ խափանելով Բաշար ալ-Ասադի դեմ ՄԱԿ-ի պատժամիջոցների ընդունման հնարավորությունը⁸³: Պեկինում համոզված էին, որ Ասադի պաշտոնաթողությունը չի հանգեցնի երկրում իրականացվող բռնությունների դադարեցմանը: Պեկինում չէին պատրաստվում սիրիական հակամարտող կողմերից որևէ մեկին նախապատվություն տալ՝ այն դիտելով ոչ թե բռնակալի և ապստամբների,

⁸⁰ **Zongze R.**, Responsible Protection: Building a Safer World, CIIS Time, 15.06.2012. http://www.ciis.org.cn/english/2012-06/15/content_5090912.htm

⁸¹ China Opposes Foreign Intervention in Syria: FM, *Xinhua*, Beijing, 24.05.2011. http://www.chinadaily.com.cn/world/2011-05/24/content_12572110.htm

⁸² Use of Force not Solution to Syrian Crisis: Chinese Envoy, Institute of Strategic Thinking, 29.04.2011, pp. 1-2.

<http://www.sde.org.tr/en/newsdetail/use-of-force-not-solution-to-syrian-crisis-chinese-envoy/2564>

⁸³ Россия и Китай бойкотируют переговоры ООН по Сирии, *AFP*, 14.06.2011. <http://inosmi.ru/asia/20110614/170670904.html>

այլ զինված տարրեր խմբավորումների միջև իշխանության համար մղվող պայքար⁸⁴: Այդ պատճառով էլ Չինաստանի ընտրությունը կանգնել էր ոչ թե երկրի անկանխատեսելի ապագայի, այլ Միրիայում առկա ստատուս-քվոյի պահպանման օգտին:

2011թ. հոկտեմբերին՝ վետո դնելով հակակառավարական ուժերի ճնշման առնչությամբ Միրիային դատապարտող ԱԽ-ի բանաձևի վրա, ՉժՀ-ն ու ՌԴ-ը փաստորեն փրկողակ նետեցին Բ.Ասադին⁸⁵: Պեկինն ու Մոսկվան համոզված էին, որ ՆԱՏՕ-ի անդամները ցանկանում են Միրիայի վերաբերյալ բանաձևի ընդունման հասնել՝ մանիպուլյացիայի ենթարկելով ԱԽ-ը, ինչը նրանց հաջողվեց Լիբիայի վերաբերյալ բանաձևի ընդունման ժամանակ⁸⁶: Այդ էր թերևս պատճառը, որ Ռուսաստանն ու Չինաստանը մտադիր էին կանխել նման սցենարի կրկնությունը ոչ միայն Միրիայում, այլ ողջ ՄԱ-ի տարածաշրջանում⁸⁷:

Ավելին, ՉժՀ-ն պաշտպանեց 2011թ. դեկտեմբերին ՌԴ-ի կողմից ՄԱԿ-ի ԱԽ-ին ներկայացված Միրիայի վերաբերյալ բանաձևի նախագիծը⁸⁸: Իսկ 2012թ. սկզբին Պեկինն ԱՊԼ-ի ղեկավարությանը հայտնեց, որ հանդես է գալիս «սիրիական թղթապանակն» ԱԽ-ի դատին հանձնելու դեմ, և գտնում է, որ ճգնաժամը պետք է կարգավորվի համաարարական կազմակերպության շրջանակներում⁸⁹: 2012թ. փետրվարին ՌԴ-ն ու ՉժՀ-ը ԱԽ-ում քվեարկեցին սիրիական խնդրի ռազմական ճանապարհով լուծման պարունակող բանաձևի նախագծի դեմ, որն առաջարկել էր Մարոկոյի պատվիրակությունը մի շարք արևմտյան և արաբական երկրների հետ⁹⁰: Դժգոհություն առաջացրեց հատկապես բանաձևի այն կետը, որով նախագահ Բաշար ալ-Ասադից

⁸⁴ СМИ: Россия, Китай и Иран готовятся к учениям у берегов Сирии, *Военное Обозрение*, 02.08.2012. <http://topwar.ru/17199-kitay-reshil-napravit-k-beregam-sirii-svoi-voennye-korabli.html>

⁸⁵ MacFarquhar N. M., With Rare Double U.N. Veto on Syria, Russia and China Try to Shield Friend, *The New York Times*, 05.10.2011. <http://www.nytimes.com/2011/10/06/world/middleeast/with-united-nations-veto-russia-and-china-help-syria.html?r=2&pagewanted=all>

⁸⁶ Тавитов В., Почему Китай поддерживает Сирию? 30.09.2012. <http://modernpolitics.ru/2012/09/pochemu-kitajj-podderzhivaet-siriyu/>

⁸⁷ Swaine M. D., Chinese Views of the Syrian Conflict, *China Leadership Monitor*, No. 39, p. 5. <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf>

⁸⁸ Blanchard B., Mao S., China Says Supports Russian Resolution on Syria, *Reuters*, UK, 19.12.2011. <http://www.reuters.com/article/2011/12/19/us-syria-china-russia-idUSTRE7BI0IX20111219>

⁸⁹ Китай выступил против иностранного вмешательства в сирийский кризис, РИА Новости, 12.01.2012. http://ria.ru/arab_sy/20120112/538005266.html

⁹⁰ Swaine M. D., ...:

պահանջվում էր երեք շաբաթվա ընթացքում ազատել նախագահի պաշտոնը և իշխանությունը փոխանցել իր տեղակալին⁹¹:

Հարկ է նկատել, որ Պեկինը հազվադեպ է դիմում ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում վետոյի կիրառմանը (1971 թվականից ի վեր ՉԺՀ-ն ընդամենը ութ անգամ էր օգտագործել իր վետոյի իրավունքը), որի հետ կապված շարժառիթները տատանվում են ներքին քաղաքական և տնտեսական նկատառումներից մինչև աշխարհառավարական հաշվարկները: Պեկինում գտնում են, որ Արևմուտքի միջամտության սահմանափակումը տարածաշրջանում կարող է ծառայել իրենց շահերին: Արևմուտքի հետ «փոխզիջման» չգնալով, դիմելով վետոյի կիրառմանը և իր հասցեին լուրջ քննադատության հետ բախվելու ռիսկին, Չինաստանն ըստ էության փորձում է կանխել ՄԱ-ում նոր իրավիճակի ձևավորման վրա Արևմուտքի ազդեցությունը⁹²: Նման դիրքորոշում Պեկինը զբաղեցնում է այնպիսի պայմաններում, երբ ՄԱ-ի երկրները ոչ միայն ՉԺՀ-ի աջակցությանն են ձգտում տարածաշրջանային հակամարտությունների կարգավորման գործում, այլև Պեկինի հետ հարաբերությունների խորացումը միջոց են դիտում Վաշինգտոնից իրենց կախվածության աստիճանական թուլացման ճանապարհին: Ըստ Պեկինի՝ Աֆղանստանի ու Իրաքի դեպքերը ցույց են տվել, որ արտաքին ճնշման տակ վարչախմբերի հեղաշրջումները չեն հանգեցնում ցանկալի արդյունքի: Այդ իսկ պատճառով Չինաստանը չի ցանկանում հրաժարվել Միջինարևելյան քանակությունների միջնորդի դերից, նամանավանդ որ վայելում է Ասադի վստահությունը⁹³:

Գործնականում Չինաստանի վետոները «փրկեցին» նաև Մոսկվային միջազգային մեկուսացումից՝ էական դեր խաղալով ՄԱ-ում ուժային հավասարակշռության պահպանման գործում: Մոսկվայի և Պեկինի միջև «ռազմավարական փոխըմբռնումը» զսպեց ԱՄՆ-ին՝ նվազագույնի հասցնելով ՄԱ-ի հիմնախնդիրներում որոշումներ պարտադրելու վերջինիս հնարավորությունը⁹⁴: Մոսկվան ու Պեկինը համոզված էին, որ Արևմուտքն ամբողջությամբ, մասնավորապես ԱՄՆ-ը տարածաշրջանում իրենց սեփական շահերն առաջ տանելու նպատակով սնուցում են արաբական աշխարհի ընդդիմադիր շարժումները: Ուստի Մոսկվայի և Պեկինի դիրքորոշումները գնալով ավելի էին մոտենում Արևմուտքին բարեկամաբար տրամադրված կամ վերջիններիս հովանավորությունից օգտվող ուժերի իշխանության գալու

⁹¹ China Opposes Armed Intervention in Syria, Chinadaily.com.cn, 17.02.2012. http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-02/17/content_14628079.htm

⁹² **Caron T.**, Russia and China Challenge the West on Syria: What Implications for Iran? *Time*, USA, 06.02.2012. <http://world.time.com/2012/02/06/russia-and-china-challenge-the-west-on-syria-what-implications-for-iran/>

⁹³ **Sieren F.**, Die Spielregeln ändern, Handelsblatt, 10.02.2012.

⁹⁴ **Mordechai Chaziza**, ..., էջ 79:

հնարավորությունը կանխելու հարցում⁹⁵: Չինացի փորձագետներն անգամ խոսեցին «Պեկին-Մոսկվա առանցքի» ստեղծման մասին, որի վրա պետք է դրվեր «ամերիկյան կայսերապետությանը դիմակայելու պատմական առաքելությունը»: Հավանաբար, այդ պատճառով Չինաստանը պատրաստ էր սատարել Ռուսաստանին՝ վերջինիս համար կարևոր Միրիայի, իսկ Ռուսաստանը՝ Պեկինի համար կարևոր, մասնավորապես Ասիական-խախաղովկիանոսյան տարածաշրջանի հետ կապված խնդիրներում: Պեկինում գտնում էին, որ սիրիական վարչախմբի անկումը կարող է առավել ծանր հետևանքների հանգեցնել, քան ներկայիս քաղաքական ճգնաժամը: Տասնյակ հազարավոր քաղաքացիների մահվան փաստը մեծ ողբերգություն գնահատելով, Պեկինում ենթադրում էին, որ Արևմուտքը թերագնահատում է իսլամական արմատականների իշխանության գալու կամ երկրում իշխանության հնարավոր վակուումի առաջացման հետևանքները⁹⁶:

Միրիական ճգնաժամի դեպքում Պեկինն ավելի մեծ ճկունություն դրսևորեց արդյունավետորեն օգտագործելով Լիբիայի փորձը, կապեր հաստատելով և բանակցություններ սկսելով սիրիական հակամարտության կողմերի հետ: Չինաստանը սկսեց իրեն դրսևորել իբրև միջազգային հարաբերությունների հիմնարար նորմերի պաշտպանությամբ հանդես եկող և գլոբալ կառավարման գործերին մասնակցող ու պատասխանատվություն ստանձնող մեծ տերություն:

Անսալով արաբական տարբեր երկրների սոցիալական ցանցերում չինական ապրանքների նկատմամբ էմբարգո պարտադրելու արաբ քաղաքական ակտիվիստների կոչերին, չինական դիվանագիտությունը Միրիայում աննախադեպ ջերմեռանդություն հանդես բերեց միջնորդական ջանքերի գործադրման ուղղությամբ⁹⁷:

Փետրվարի սկզբին Պեկինը հյուրընկալեց սիրիական ընդդիմության պատվիրակությանը, որից հետո ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ը հայտարարեց «Միրիայի համապատասխան ընդդիմադիր խմբավորումների հետ կապերն ու շփումները շարունակելու Պեկինի պատրաստակամության մասին»⁹⁸: Պեկինը նաև հրաժարվեց մասնակցել «Միրիայի բարեկամ երկրների» հետ փետրվարի վերջին նախատեսվող

⁹⁵ MacFarquhar N., ...

⁹⁶ Тавитов В., ...

⁹⁷ Kandil A., ..., էջ 3-4:

⁹⁸ Belton C., Chaffin J., Fielding-Smith A., China Reveals Syria Opposition Visit, *The Financial Times*, 09.02.2012. <http://www.ft.com/cms/s/8e905e1a-524c-11e1-a155-00144feabdc0Authorised=false.html?ilocation=http%3A%2F%2Fwww.ft.com%2Fcms%2Fs%2F0%2F8e905e1a-524c-11e1-a155-00144feabdc0.html&ireferer=#axzz1lltG eqmU>

հանդիպմանը⁹⁹: Ի պատասխան, ԱՄՆ-ի պետքարտուղարության պաշտոնական ներկայացուցիչը վստահեցրեց, որ «միջազգային հանրությունն իր դիրքորոշումը կհասցնի Ասադին առանց ՌԴ-ի և ՉԺՀ-ի մասնակցության»¹⁰⁰:

Մարտի սկզբին Չինաստանը հանդես եկավ Սիրիայի հակամարտության խաղաղ կարգավորման վերաբերյալ վեց կետից կազմված առաջարկությամբ: Այն իր մեջ բռնություններն անհապաղ դադարեցնելու, քաղաքական երկոսություն սկսելու, մարդասիրական օգնության տրամադրումն ապահովելու կոչ էր պարունակում՝ ուղղված միաժամանակ սիրիական կառավարությանը և ընդդիմությանը: Նշվում էր նաև ճգնաժամի քաղաքական կարգավորման գործում արաբական երկրներին ու ԱՊԼ-ին աջակցելու ՉԺՀ-ի պատրաստակամության մասին¹⁰¹: Պեկինը նաև Միջազգային Կարմիր խաչի հանձնաժողովի միջոցով սիրիական ժողովրդին 2 մլն ԱՄՆ դոլարի արտակարգ մարդասիրական օգնություն տրամադրելու վերաբերյալ որոշում էր ընդունել¹⁰²: Ի դեպ, Չինաստանն առաջին երկրներից էր, որը մարդասիրական օգնություն տրամադրեց ոչ միայն Եգիպտոսին, Թունիսին (5 մլն ԱՄՆ դոլար), այլև Սիրիային¹⁰³:

Հուլիսի սկզբին Պեկինը հրաժարվեց մասնակցել նաև «Սիրիայի բաեկամների» փարիզյան հանդիպմանը, պնդելով, որ անհրաժեշտ է ջանքեր գործադրել ժնկյան հանդիպման արդյունքների վերաբերյալ ձեռքբերված պայմանավորվածությունների իրագործման ուղղությամբ¹⁰⁴: Հոկտեմբերի վերջին, Պեկին այցելած Սիրիայի գծով ՄԱԿ ԱՊԼ միասնական հատուկ ներկայացուցիչ Լ.Բրահիմի հետ բանակցությունների ընթացքում ՉԺՀ արտաքին գործերի նախարարը հայտարարեց, որ Չինաստանը հետևողական և կայուն դեր է խաղում սիրիական ճգնաժամի ուղղությամբ՝ հանդես գալով չորս կետից բաղկացած առաջարկությամբ¹⁰⁵: Վերջինիս համաձայն՝ նախատեսվում էր

⁹⁹ КНР не будет участвовать в тунисской встрече «Друзей Сирии», *Телеграфистъ*, 23.02.2012. <http://telegrafist.org/2012/02/23/5070/>

¹⁰⁰ США считают, что мир донесет до Асада свою позицию и без РФ и Китая, *Телеграфистъ*, 24.02.2012. <http://telegrafist.org/2012/02/24/5073/>

¹⁰¹ **Zongze R.**, ...

¹⁰² Правительство Китая предоставит экстренную гуманитарную помощь сирийскому народу, *Жэньминь Жибао*, 10.03.2012. <http://russian.people.com.cn/31521/7754024.html>

¹⁰³ **Kuangyi Yao**, ..., էջ 18:

¹⁰⁴ China not to attend Upcoming Syria Meeting, 05.07.2012.

<http://www.china.org.cn/world/2012-07/05/content25828411.htm>

¹⁰⁵ Китай готов совместно с заинтересованными сторонами прилагать общие усилия для содействия скорейшему решению сирийского вопроса-МИД КНР,

Միրիայում կրակի և մարտական բոլոր գործողությունների փուլային դադարեցում, սկզբում՝ շրջաններում, այնուհետև՝ երկրի ողջ տարածքում: Նախատեսվում էր նաև Լ.Բրահիմի և միջազգային հանրության աջակցությամբ անցումնային ղեկավար մարմնի հետ կապված «ճանապարհային քարտեզի» պատրաստման գործում շահագրգիռ բոլոր կողմերի ներկայացուցիչների մասնակցություն, ժնկյան «գործողությունների խմբի» վերաբերյալ հուշագրի իրականացման գործում միջազգային հանրության աջակցություն, սիրիական ժողովրդին մարդասիրական օգնության ցուցաբերման ակտիվացում: Թվարկված միջոցառումների իրագործումը պետք է ապահովեին ինչպես երկրի իշխանությունները, այնպես էլ ընդդիմադիր խմբավորումները¹⁰⁶:

2013թ. հունվարի սկզբին ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ն հայտնեց, որ Չինաստանը կողջունի բռնությունների դադարեցման նպատակով Միրիայի հակամարտող կողմերի համատեղ ընդունած ցանկացած որոշում¹⁰⁷: ՉԺՀ-ի արտգործնախարարը սիրիական խնդրի շուրջ հեռախոսազրույց ունեցավ ՄԱԿ-ԱՊԼ միասնական հատուկ ներկայացուցիչ Լ. Բրահիմի հետ՝ Պեկինի ամուր աջակցությունը հայտնելով նրա միջնորդական ջանքերին¹⁰⁸: 2013թ. փետրվարին Պեկինում ՉԺՀ-ի արտգործնախարարի և Միրիայի փոխարտգործնախարարի միջև տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքում կոչ արվեց սիրիական հակամարտության բոլոր կողմերին հնարավորինս սեղմ ժամկետներում քաղաքական երկխոսություն սկսել՝ գտնելով, որ իրադրությունը «ծայրահեղ փուլի» է հասել: Նախքան այդ, Եգիպտոսում ՉԺՀ-ի դեսպանը «Միրիայի Ընդդիմադիր Ազգային կոալիցիայի» և «Հեղափոխական Ուժերի» նախագահի հետ հանդիպման ընթացքում հույս էր հայտնել, որ սիրիական հակամարտության բոլոր կողմերը հետևողական և հավասար հիմունքներով բանակցությունների և խորհրդակցությունների միջոցով քաղաքական համակողմանի երկխոսության և կարգավորման կհասնեն¹⁰⁹: Չին դիվանագետը նաև կոչ արեց սիրիական հակամարտող կողմերին՝ քաղաքական անցումային

russian.china.org.cn, 07.11.2012. http://russian.china.org.cn/china/txt/2012-11/07/content_27037487.htm

¹⁰⁶ Очередная пресс-конференция 1 ноября 2012г. у официального представителя МИД КНР Хун Лэя,

Генеральное Консульство Китайской Народной Республики в г.Хабаровске, 01.11.2012. <http://www.Chinaconsulate.khb.ru/rus/fyrth/t985099.htm>

¹⁰⁷ China Welcomes Generally Accepted Solution for Syria, *China Daily*, 07.01.2013. http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-01/07/content_16092875.htm

¹⁰⁸ Chinese FM Talks with UN-AL Envoy on Syria in Phone, *China Daily*, 08.01.2013. http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-01/08/content_16096603.htm

¹⁰⁹ Beijing Calls for Syria Political Transition, *China Daily*, 07.02.2013. http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-02/07/content_16209754.htm

գործընթացը վարել Միրիայի վերաբերյալ Գործողությունների խմբի 2012թ. հունիսին ընդունած ժնկյան հուշագրի ոգուն համապատասխան¹¹⁰:

Հարկ է նշել, որ Միրիայի հետ կապված տարաձայնությունների պատճառով ՄԱԿ ԱԽ-ի մշտական անդամ արևմտյան գործընկերների հետ Պեկինի և Մոսկվայի հարաբերությունների սրումը «ստվերեցին» Իրանի միջուկային ծրագրի առնչությամբ Թեհրանին մեկուսացնելու ուղղությամբ Օբամայի վարչակազմի գործադրած ջանքերը: Մինչդեռ Միրիայի խնդրի հետ այն ունի բավական տեսանելի կապ:

Չին փորձագետների կարծիքով դիվանագիտական մեկուսացման, ռազմական զսպման և ցանցային տեղեկատվության տարածման միջոցով Վաշինգտոնը փորձում է խստացնել պատժամիջոցների կիրառումն իրանական նավթի արտահանման և ֆինանսական համակարգի նկատմամբ: Իրանասփրիական դաշինքը «սպառնալիք» է դիտվում ոչ միայն ԱՄՆ-ի ռազմավարական դաշնակից Իսրայելի համար, այլ մտահոգում է Սաուդյան Արաբիային, Ծոցի արաբական երկրներին ու Թուրքիային: Ուստի Ասադին ճնշելու նպատակը շիական «աղեղը կոտրելն» ու Իրանին մեկուսացնելն է¹¹¹:

Չայտնի է, որ Միրիան ու Իրանը կենտրոնական դեր են խաղում Չինաստանի աշխարհաքաղաքական ազդեցության ամրապնդման ռազմավարությունում, որին Պեկինը հետամուտ է ճիշտ այնպիսի վճռականությամբ, ինչպես ԱՄՆ-ը, սակայն Չինաստանը, ի տարբերություն ԱՄՆ-ի, խուսափում է ռազմական միջամտությունից: Միրիան Պեկինի համար կարճագույն ցամաքային ելք է դեպի Միջերկրական ծով և, իբրև Միջերկրածովյան միության անդամ, հավելյալ մուտք դեպի ԵՄ՝ վերջինիս կողմից ՉԺՀ-ի դեմ առևտրային արգելքների կիրառման դեպքում¹¹²: Ըստ Պեկինի՝ Միրիայի անկումը կարող է հանգեցնել իրանամետ ճակատի (Իրան, Միրիա, «Հիզբալլահ») թուլացմանը՝ միաժամանակ ուժեղացնելով արևմտամետ դաշինքը (Սաուդյան Արաբիա, ԱՄԷ, Քաթար և այլն), ինչպես նաև Թուրքիան՝ իբրև ՆԱՏՕ-ի անդամ:

Իրանը ՉԺՀ-ի համար խոշոր տարանցիկ երկիր է Ծոցի երկրների, միջինասիական և հարավկովկասյան հանրապետությունների հետ հարաբերությունների զարգացման ճանապարհին¹¹³: Թեհրանը Չինաստանը դիտում է իբրև կապիտալի եւ տեխնոլոգիաների

¹¹⁰ Swaine Michael D., ..., է ջ 3:

¹¹¹ Kuangyi Yao, ..., է ջ 14:

¹¹² Sieren F., ...

¹¹³ Ögütçü M., Building a Turkish-Chinese Strategic Partnership In the 21st Century: Why and How? Presented at China Academy of Social Sciences, Institute of West Asia and Africa Studies, September 2000, Beijing, p. 6.
<http://www.econturk.org/Turkisheconomy/ogutcu4.pdf>

ներգրավման այլընտրանքային աղբյուր, ինչպես նաև իր ազգային շահերի պաշտպանի: Մա էականորեն օգնում է Չինաստանին՝ տարածաշրջանում իր շահերն առաջ տանելու հարցում, հատկապես ԱՄՆ-ի հետ անխուսափելի մրցակցության համատեքստում: Այս առնչությամբ արդիական է մնում ՉԺՀ նախկին նախագահ Չիան Չեմինի՝ դեռևս 1994թ. այարտահայտած կարծիքը, որ ԱՄՆ-ի գերիշխանությանը պետք է հակազդել՝ օգնելով այնպիսի երկրների, ինչպիսին պայքարող Իրանն է¹¹⁴: Պատահական չէ, որ եթե նախկինում Պեկինն իր մերձավորարեւելյան քաղաքականությունն իրականացնելիս հաշվի էր առնում տարածաշրջանում ԱՄՆ ներկայությունն, ապա այժմ, ելնելով իր էներգետիկ կարիքների ապահովման անհրաժեշտությունից եւ գիտակցելով իր հզորությունն՝ իբրև համաշխարհային երկրորդ տնտեսություն, առավել ազատ գործելակերպ է դրսևորում: Տարիներ շարունակ Վաշինգտոնը Թեհրանի նկատմամբ պատժամիջոցների խստացման ուղղությամբ հանդիպում է Պեկինի դիմակայությանը, որը պայմանավորված է Իրանում Պեկինի տնտեսական, հատկապես էներգետիկ մեծ շահերով:

Միանգամայն ակնհայտ է, որ ՄԱ-ում Արևմուտքի անուղղակի, բայց կարևոր նպատակներից մեկը Պեկինին թուլացնելն է էներգետիկ առումով: Միրիական ճգնաժամն ու դրա հետևանքները չափազանց ծանր կարող են անդրադառնալ Չինաստանի էներգետիկ անվտանգության վրա¹¹⁵: Պեկինն ամեն կերպ կփորձի կանխել դա, քանի որ արդեն հսկայական վնասներ է կրել հակաիրանական պատժամիջոցների կիրառումից, լիբիական, սուդանական, արևմտաաֆրիկյան խնդիրների հետ բախումից: Մինչդեռ Իրանի՝ ՉԺՀ-ի նավթի և բնական գազի կարևորագույն մատակարարներից մեկի դեմ ռազմական գործողությունները Չինաստանին կարող են հասցնել էներգետիկ ճգնաժամի եզրին:

Այս է թերևս պատճառը, որ Միրիայի պաշտպանությամբ Պեկինը ձգտում է առաջին հերթին թույլ չտալ տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի դիրքերի ամրապնդումը, և որ Իրանը դառնա Արևմուտքի հաջորդ թիրախը: Չինաստանը կփորձի ճկուն քաղաքականություն վարել նաև հետագայում՝ ելնելով իր աշխարհաքաղաքական շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությունից: Մրան նպաստում է նաև ԱՄՆ-ի կողմից Չինաստանին ռազմավարական հակառակորդ գնահատելու հանգամանքը, հատկապես ՉԺՀ-ի տնտեսական բուռն աճի և ՄԱ-ի

¹¹⁴ Власти Китая рассуждают о мире, но поддерживают террор, Великая Эпоха (The Epoch Times), 17.11.2006. <http://www.epochtimes.ru/content/view/7786/9/>

¹¹⁵ Сирийский кризис угрожает энергетической безопасности Китая: эксперт, Информационное агентство REX, 12.07.2012. <http://www.iarex.ru/news/27412.html>

տարածաշրջանում վերջինիս դիրքերի ամրապնդման, մասնավորապես, նավթարդյունահանող երկրների հետ վերջինիս կապերի խորացման համատեքստում:

Ինչ վերաբերում է «արաբական գարնան» սկզբում իսլամի արմատականացման գործընթացների հետ կապված Պեկինի կանխատեսումներին ու մտազոհությանը, ապա հետագա զարգացումները ցույց տվեցին, որ դրանք ամեննին անհիմն չէին: Խնդիրն այն է, որ 2012թ. մայիսից Միրիա են տեղափոխվել «Արևելյան Թուրքեստանի Ազատագրական շարժման» (ETIM) մարտիկները՝ Ասադի վարչախմբի դեմ պայքարում «ալ-Ղաիդա»-ին և ծայրահեղական այլ կազմակերպությունների միանալու նպատակով¹¹⁶: Պեկինին խիստ մտահոգում է ՄԱ-ից Կենտրոնական Ասիա (ԿԱ) և Արևելյան Թուրքեստան իսլամական ծայրահեղականության ալիքի տարածման հնարավորությունը, որը կարող է լուրջ սպառնալիք ներկայացնել ոչ միայն ՉԺՀ-ի անվտանգությանը՝ վերջինիս արևմտյան սահմանի երկայնքով, այլև Հարավային Ասիայի խաղաղությանն ու կայունությանը¹¹⁷: Թերևս այդ պատճառով Պեկինը խստացրեց իր վերահսկողությունը Չինաստանի Մինծյան-Ույղուրական ինքնավար մարզի նկատմամբ, որտեղ բնակվում են մոտ 22 մլն սուննի մուսուլմաններ, ներառյալ 10 մլն ույղուր, որոնց մեջ, անշուշտ, քիչ չեն իսլամիստ արմատականները: ՄԱ-ում և ԿԱ-ում արմատականության և ծայրահեղականության աճի ֆոնի վրա Պեկինը ձգտում է կանխել և սահմանափակել չին մուսուլմանների, գլխավորապես ույղուր անջատողականների ակտիվության հնարավոր դրսևորումները¹¹⁸: Ուշագրավն այն է, որ 2013թ. սեպտեմբերի սկզբին Աստանայում ՇՀԿ-ի գազաթնամուղվի Չինաստանի նախագահ Սի Շինպինը ոչ միայն իր աջակցությունը հայտնեց Միրիայի քիմիական զենքի ոչնչացման վերաբերյալ Ռուսաստանի ներկայացրած ծրագրին, այլև ՇՀԿ-ի անդամների ուշադրությունը Աֆղանստանից սևեռեց Միրիայի հիմնախնդրի վրա: Սա գնահատվեց իբրև ՆԱՏՕ-ի ավանդական պատասխանատվության տիրույթում ԱՄՆ-ի եւ ՆԱՏՕ-ի անվտանգության գործառնություններին հակակշիռ ստեղծելու փորձ: Չինական զինվորական փորձագետները 2012 թվականից ՇՀԿ-ը սկսել են անվանել «արևելյան ՆԱՏՕ»՝ վերջինիս մեղադրելով Աֆղանստանում ու Լիբիայում տիրող «քաոսի և անկայունության» մեջ: Ավելին, չին փորձագետների համաձայն՝ Չինաստանն ու Ռուսաստանն իբրև Ասիական-խաղաղօվկիանոսյան երկրներ, պետք է ընդլայնեն ՇՀԿ-ի մանդատը նշյալ

¹¹⁶ Uyghurs Fighting in Syria, *Al-Manar*, 29.10.2012.

<http://www.almanar.com.lb/english/adetails.php?eid=72711&frid=31&seccatid=91&cid=31&fromval=1>

¹¹⁷ **Mordechai Chaziza**, ..., էջ 73:

¹¹⁸ **Shichor Yitzhak**, ..., էջ 3:

տարածաշրջանում՝ սահմանափակելով ՆԱՏՕ-ի ընդլայնումն իբրև «աշխարհի անվտանգության կենտրոնի»¹¹⁹:

Եզրակացություն

“Արաբական գարնան” նկատմամբ Չինաստանի դիրքորոշման, ինչպես նաև դրա հետևանքով տարածաշրջանում Չինաստանի դերակատարության հետ կապված զարգացումների վերլուծությունը վկայում է, որ՝

1. “Արաբական գարունը” սրեց տարածաշրջանում չին-ամերիկյան ռազմավարական մրցակցությունը և նոր մարտահրավերներ ու հնարավորություններ ստեղծեց Պեկինի աշխարհաքաղաքական հավակնությունների իրականացման համար:
2. Իրադարձությունների առաջին փուլում, երբ դրանք ծավալվում էին Թունիսում և Եգիպտոսում, Պեկինը շարունակում էր գործել տարածքային ամբողջականության, ինքնիշխանության և չմիջամտության ավանդական հայեցակարգի հիման վրա: Իսլամիստների իշխանության գալուց հետո Պեկինը կարողացավ եգիպտամերիկյան հարաբերություններում լարվածությունը և եգիպտական նոր կառավարության արտաքին քաղաքականության վերանայման ձգտումներն օգտագործել չին-եգիպտական հարաբերությունների ամրապնդման և տարածաշրջանում ազդեցության ընդլայնման նպատակով:
3. «Լիբիական գարնան» ընթացքում պարզ դարձավ, որ այդ հայեցակարգի հետագա կիրառումը արդյունավետ չի լինի և Պեկինն իր տարածաշրջանային շահերի պաշտպանության նպատակով ակտիվ միջնորդական առաքելություն ստանձնեց՝ հիմնարար փոփոխություն մտցնելով տասնամյակներ կիրառված արտաքին քաղաքական հայեցակարգում:
4. Միբիական զարգացումների ընթացքում Չինաստանի արտաքին քաղաքական նոր դերակատարությունն՝ իբրև միջազգային հարաբերությունների հիմնարար նորմերի պաշտպանությամբ հանդես եկող և գլոբալ կառավարման գործերին մասնակցող ու պատասխանատվություն ստանձնող տերություն, ցույց տվեց, որ Լիբիայի իրադարձությունների

¹¹⁹ **Zenn J.**, China and the SCO: Dead Wood but a Good Platform, China Brief, **13**, Issue: 20, 10.10.2013, p. 9.

http://www.jamestown.org/uploads/media/China_Brief_Vol_13_Issue_14.pdf

հետ կապված Պեկինի արտաքին քաղաքականության նոր դրսևորումները ոչ թե վերաբերում են մասնավոր դեպքի, այլ հայեցակարգային նոր մոտեցումների կիրառման հետևանք են:

5. Այդ մոտեցումների շրջանակներում տնտեսական անվտանգության և ներդրումային շահերի ապահովման նպատակով Պեկինը նաև խորացրեց համագործակցությունը Ծոցի համեմատաբար կայուն երկրների հետ՝ ապահովելով հակաձուլահենային գործողություններ վարելու հիմնավորամբ չինական ռազմածովային ուժերի ներկայությունն Ադենի ծոցում, ինչպես նաև Հնդկական օվկիանոսում:
6. Պեկինի աշխարհաքաղաքական և տնտեսական դիրքերը տարածաշրջանում ամրապնդվեցին ինչպես արտաքին քաղաքական նոր մոտեցումների կիրառման, այնպես էլ ԱՄՆ-ի քաղաքականության նկատմամբ ձևավորվող մթնոլորտի և տրամադրությունների արդյունավետ օգտագործման շնորհիվ:

The Arab Spring as a New Challenge and a New Opportunity for China's Middle East Policy

AGHAVNI HARUTYUNYAN

Brusov State University of Languages and Social Sciences

As a result of the collapse of the USSR, the termination of the bipolar world order led to new geopolitical realities in a number of regions, creating competitive possibilities for countries that have aspirations for influence and hegemony in the new world order. Especially during recent decades, the relations with Middle Eastern (ME) and North African (NA) countries, based on non-intervention, have gained strategic importance for China, the undisputed leader among those countries. The article views the influence of the challenges and possibilities – caused by Arab Spring – on China's policy in the region.